

Драган ВУЈИСИЋ
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

Борко МИХАЈЛОВИЋ
асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

ГЕНЕТСКИ МОДИФИКОВАНА ХРАНА – ПРАВО ПОТРОШАЧА НА ИЗБОР И ОБАВЕШТЕНОСТ

Резиме

У праву Републике Србије ишћање означавања генетски модификоване хране регулисано је само једном одредбом Закона о безбедности хране, оставивши ипак ошвореним бројна ишћања, која су, пре свега, у праву ЕУ веома дејално регулисана. Посебну иажњу овом ишћању иосвећује и право САД, усвајајући, ипак, иошћуно друћачији режим означавања генетски модификоване хране од евројској законодавца. Аушори у раду размаићрају наведене разлике у иошћеду означавања генетски модификоване хране у праву ЕУ и праву САД, а указују и на иосиојећу иравну регулиштиву Републике Србије у иошћеду генетски модификоване хране, са иредлоом усвајања нових решења, која би била у складу са насшћојањима наше земље да иосићане члан ЕУ и Свејске шћршовинске орћанизације.

Кључне речи: иошћрошач, генетски модификована храна, означавање, избор, обавешћеност.

I Увод

Производња, промет и означавање хране која садржи генетски модификоване организме (у даљем тексту: ГМО) тема је која се нала-

зи на раскршћу различитих наука, а у савременим условима постаје све актуелнија, с обзиром на све раширеније присуство хране која садржи ГМО. Развој генетски модификоване хране (у даљем тексту: ГМ храна) одувек је био праћен расправама између њених присталица и противника. Присталице истичу да генетски модификоване биљке доносе значајне користи, као што је смањена употреба пестицида, повећан садржај витамина и повећан принос, као и то да ГМ храна има потенцијал да ствара још веће приносе у будућности. Противници истичу да употреба такве технологије садржи значајне ризике, као што су генетски поремећаји, производња нових алергена и токсина, као и пренос генетски модификованих протеина у људске ћелије.¹

Наведене разлике у ставовима између присталица и противника ГМ хране довеле су и до значајних разлика у правном регулисању производње, промета и означавања ГМ хране у различитим деловима света. Такве разлике највише долазе до изражаја у дијаметрално супротном приступу овом проблему од стране законодаваца у САД и ЕУ. Став ЕУ по питању ГМ хране најбоље показује чињеница да је ЕУ, најпре, покушала да у потпуности забрани производњу, развој и увоз ГМ хране. Међутим, САД, Канада и Аргентина успешно су оспориле овај покушај пред Светском трговинском организацијом (у даљем тексту: СТО). СТО је донела одлуку којом је утврдила да забрана производње и увоза ГМ хране од стране ЕУ крши Споразум о примени санитарних и фитосанитарних мера.² Тако забрана производње и увоза овакве хране не представља изводљиво решење за било коју земљу која је чланица СТО, али и за земље које претендују да то постану, попут Србије. Међутим, то не значи да производња и увоз не могу бити ограничени различитим мерама и условима прописаним од стране сваке појединачне државе. Није дозвољено само прописивање потпуне забране производње и увоза ГМ хране. Такву могућност искористила је и ЕУ, која је развила поступак стриктног одобрења за производњу и промет ГМ хране, у комбинацији са режимом означавања, чинећи овај систем најкомпликованијим и најстрожим на свету. Оваква политика ЕУ проширила се и на друге земље, укључујући Аустралију, Нови Зеланд, Јапан, Индонезију и Јужну Кореју, које тренутно захтевају неки од облика означавања ГМ хране. То је, такође, довело до отпора према узгајању ГМ хране у Африци, с обзиром на бојазан да би то могло да угрози афрички извоз хране у ЕУ.³

1 Valery Federici, „Genetically Modified Food and Informed Consumer Choice: Comparing U.S. and E.U. Labeling Laws“, *Brooklyn Journal of International Law*, бр. 35/2010, стр. 515–516.

2 World Trade Organization, Dispute Settlement: Dispute DS291 European Communities — Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products, доступно на адреси: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm, 30.3.2014.

3 Peter Mitchell, „Europe Angers US with Strict GM Labeling“, *Nature Biotechnology*, бр. 21/2003, стр. 6.

Док се на глобалном нивоу води битка око тога треба ли забранити производњу и промет ГМ хране, правна теорија истиче да су лаици, потрошачи искључени из ове дебате, иако последице коришћења ГМ хране управо њих директно погађају.⁴ Поред тога, одлука потрошача о томе да ли желе да користе ГМ храну дубоко у себи садржи и религијска, морална и лична убеђења сваког појединца о томе шта жели да уноси у свој организам. Потрошачи очекују да информације које произвођачи користе на својим производима буду у складу са стварним садржајем хране коју продају, а јавност очекује да сваки састојак или поступак који је примењен у производњи хране, а који је од суштинског значаја за одлуку потрошача о куповини производа, буде истакнут на производу. Међутим, америчко и европско право дају потпуно различит одговор на питање да ли је генетска модификација хране од суштинског значаја за одлуку потрошача да купи и конзумира храну. Док је у праву ЕУ доминантан став да потрошач има право да зна да ли је храна коју конзумира генетски модификована или не, у америчком праву је заступљено схватање да такво право потрошача није довољан разлог за увођење обавезног означавања. Став америчке Управе за храну и лекове је да, с обзиром да генетски модификована технологија нема за резултат крајњи производ који је суштински другачији од сличних производа произведених уобичајеним пољопривредним методама, није неопходно означити храну као генетски модификовану, као ни чињеницу да је храна произведена коришћењем биотехнологије.⁵

II Правни режим означавања генетски модификоване хране у САД

Законодавство САД које уређује означавање ГМ хране доста је флексибилније од европског. У литератури се наводе три разлога која су довела до оваквог става америчког законодавца према обележавању ГМ хране: непостојање негативног става потрошача према ГМ храни, економски разлози и различит регулаторни приступ америчког законодавца у односу на европског приликом правног регулисања овог питања.⁶

Позивање на позитивнији став америчких потрошача према храни која садржи ГМО, у односу на европске потрошаче, као један од разлога за непостојање обавезе означавања ГМ хране у САД је, у најмању

4 V. Federici, *нав. чланак*, стр. 530.

5 U.S. Food and Drug Administration, *Guidance for Industry: Voluntary Labeling Indicating Whether Foods Have or Have Not Been Developed Using Bioengineering; Draft Guidance*, доступно на адреси: <http://www.fda.gov/food/guidanceregulation/guidancedocumentsregulatoryinformation/labelingnutrition/ucm059098.htm>, 2.4.2014.

6 V. Federici, *нав. чланак*, стр. 533–534.

руку, спорно. Са једне стране, истраживања показују да чак 68% америчких потрошача сматра да конзумира високо квалитетну храну.⁷ Иста истраживања показују да је већина америчких потрошача (53%) неутрална према производима биотехнологије, док 31% подржава ГМ храну, а 16% је против ње.⁸ Поред тога, став потрошача је генерално позитивнији када су информисани о потенцијалним користима од биотехнологије. Међутим, друга истраживања показују да само 25% америчких потрошача сматра да је икада конзумирало ГМ храну, иако је оправдано рећи да већина Американаца редовно конзумира ГМ храну. Додатно, чак 94% америчких потрошача жели да ГМ храна буде означена.⁹ Према томе, истраживања јавног мњења о ставу америчких потрошача према ГМ храни и њеном означавању су контрадикторна. Иако већина америчких потрошача сматра да конзумира високо квалитетну храну, чињеница је да већина потрошача није уопште информисана о томе да храна коју конзумирају веома често садржи ГМО.

Можда и најзначајнији разлог који је довео до флексибилног режима правног регулисања означавања ГМ хране је чињеница да су САД земља која производи највише генетски модификованих производа на свету. То је довело до постојања снажног фармерског лобија у САД који генерално подржава ГМ храну, као и до стварања развијене биотехнолошке индустрије, која је инвестирала велике суме новца у развој нових метода стварања хране. Такође, то је довело и до тога да групе које су против ГМ хране нису биле у могућности да развију кампању против ње, за разлику од Европе, у којој је кампања против ГМ хране веома снажна.

Када је реч о различитом регулаторном приступу америчког и европског законодавца, ово питање се може посматрати са два аспекта – са аспекта усвајања принципа процене ризика у САД, за разлику од принципа предострожности, којег се држи европски законодавац, као и са аспекта фокусирања на завршни производ у америчком праву, на супрот фокусирању не само на завршни производ, већ и на поступак у коме је он произведен у праву ЕУ.¹⁰

Европски законодавац се води принципом предострожности, док амерички законодавац користи анализу у којој се упоређују ризи-

7 International Food Information Council, 2008 Food Biotechnology: A Study of U.S. Consumer Attitudinal Trends, доступно на адреси: http://www.foodinsight.org/Resources/Detail.aspx?topic=Food_Biotechnology_A_Study_of_U_S_Consumer_Attitudinal_Trends_2008_REPORT, 25.3.2014.

8 *Ibid.*

9 Pew Initiative on Food and Biotechnology, Public Sentiment about Genetically Modified Food, November Update (2005), доступно на адреси: http://www.pewtrusts.org/news_room_detail.aspx?id=32804, 25.3.2014.

10 V. Federici, *нав. чланак*, стр. 534.

ци који постоје у вези са производом са користима које он доноси.¹¹ Постоје различити облици принципа предострожности, али у основи је идеја да законодавац увек мора бити на страни опреза, чак и када не постоји очигледан ризик. Законодавац би требало да се посвети искључиво смањивању ризика; потенцијалне користи су, према томе, потпуно искључене из анализе. На другој страни, амерички регулаторни приступ користи анализу у којој се упоређују ризици са користима, у којој се вагају потенцијалне погодности нове технологије са разумно предвидивим ризицима по људско здравље и животну средину.¹² У таквом мерењу различитих друштвених интереса у случају ГМ хране, према америчком становишту, потенцијалне користи ГМ хране су однеле превагу.

Друга суштинска разлика између регулаторног приступа америчког и европског законодавца је та да је законодавац у САД фокусиран на крајњи производ створен новом технологијом, док је европски законодавац фокусиран на производ, али и на поступак у коме је производ произведен. У САД преовладава схватање да по питању регулативе сигурности хране, предмет истраживања треба да буду карактеристике самог производа, уместо чињенице који методи су коришћени у његовој производњи. Другим речима, у САД важе иста правила за контролу сигурности хране и њено означавање без обзира да ли је храна произведена коришћењем биотехнолошких или традиционалних метода. Тако је америчка Управа за храну и лекове изнела став да „не постоји основа за закључак да се ГМ храна разликује од било које друге хране на значајан начин или да таква храна представља већу опасност од хране произведене на традиционалан начин“.¹³ Додатно, Управа за храну и лекове сматра да „означавање ГМ хране треба да буде обавезно само ако се покаже да се та храна значајно разликује по саставу од хране произведене уобичајеним методама, и то на начин који може довести до ризика по потрошаче, као нпр. кроз присуство алергена, промењен ниво главног састојка хране, повећан ниво токсина, или промене у начину чувања или припреме хране“.¹⁴

Због наведених разлога, у САД тренутно не постоји федерално законодавство које захтева обавезно означавање ГМ хране. Усвајање

11 European University Institute, *Ships Passing in the Night: Changing politics of Risk Regulation in Europe and the United States*, доступно на адреси: http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/01_16.pdf, 28.3.2014.

12 *Ibid.*

13 U.S. Food and Drug Administration, *Guidance for Industry: Voluntary Labeling Indicating Whether Foods Have or Have Not Been Developed Using Bioengineering; Draft Guidance*.

14 *Ibid.*

такве регулативе је више пута предлагано у америчком Конгресу, почев од 1999. године, али без успеха. Упркос непостојању федералног законодавства, постоје неки облици обавезног означавања у 9 америчких држава, док се у неким другим државама води дебата о овом питању. Примера ради, Аљаска захтева обавезно означавање генетски модификоване рибе.¹⁵

Као што је већ речено, у САД не постоји посебна регулатива о означавању ГМ хране, па се на означавање ове врсте хране примењују општи прописи о означавању хране, тј. Федерални Закон о храни и лековима.¹⁶ Овај закон садржи тзв. националну једнообразну клаузулу о означавању хране, којом се захтева да храна садржи ознаку која открива величину порције, присуство хемијских конзерванси и боја, податке о храни, као што су садржај калорија, холестерола, масти, шећера, протеина итд. (чл. 343–1). Према америчком Центру за сигурност хране, „основна сврха означавања хране је информисање и образовање потрошача, у циљу њиховог оспособљавања да изаберу храну која одговара њиховим потребама и тако побољшају своје здравље“.¹⁷

Центар за сигурност хране 2001. године објавио је водич, под насловом „Добровољно означавање које указује на то да ли је храна развијена коришћењем биоинжењеринга“. Водич детаљно објашњава шта мора бити означено на ГМ храни, као и које означавање је добровољно. Као што се види из наслова, водич подстиче добровољно означавање присуства ГМО у храни, али не захтева да произвођачи означавају храну као „генетски модификовану“. Такође, Управа за храну и лекове поновила је у водичу да су производи биотехнологије предмет обавезног означавања под истим условима као и храна произведена традиционалним методама, а у складу са Законом о храни, лековима и козметици. Управа за храну и лекове протумачила је одредбе овог закона на следећи начин: ако је ГМ храна суштински другачија од хране произведене на традиционални начин, и то у тој мери да назив хране више не описује на адекватан начин нову храну, назив мора бити промењен, како би наведена разлика могла бити уочена; ако постоји потенцијални проблем или ризик у вези са храном или неким од њених састојака у погледу њеног начина коришћења или последица употребе, обавештење о томе мора бити видљиво на амбалажи, како би се указало на наведени проблем или ризик; ако ГМ храна има значајно другачију хранљиву вредност, ознака мора показати ту разлику; ако нова храна садржи неки

15 V. Federici, *нав. чланак*, стр. 536.

16 United States Code Annotated, Title 21, Food and Drugs.

17 U.S. Food and Drug Administration, *Guidance for Industry: Voluntary Labeling Indicating Whether Foods Have or Have Not Been Developed Using Bioengineering; Draft Guidance*.

алерген који потрошачи не очекују с обзиром на храну о којој се ради, присуство алергена мора бити откривено на ознаци.¹⁸ Тако, на пример, док ознака не мора изричито да садржи исказ „овај парадајз је генетски модификован тако да садржи ген бразилског ораха“, она мора рећи нешто о његовом ефекту, на пример „овај парадајз садржи протеине који могу изазвати алергијску реакцију код људи алергичних на бразилски орах“.

Крајњи ефекат овакве регулативе је тај да амерички произвођачи нису обавезни да означавају своје производе као генетски модификоване, али су слободни да означавају своје производе као оне који нису генетски модификовани, под условом да такво означавање није обмањујуће. Додатно, потрошачи који желе да избегну ГМ храну могу ограничити своју куповину само на храну која носи ознаку „органиска храна“. То је уједно и једини сигуран начин за избегавање ГМ хране у САД. Према томе, амерички потрошачи не уживају право на избор – они не могу претпоставити да храна која не носи ознаку није ГМ храна, нити могу у потпуности разумети значење ознака са којима се сусрећу.

III Правни режим означавања генетски модификоване хране у ЕУ

Правна регулатива означавања ГМ хране у ЕУ знатно је строжија од такве регулативе у САД. Два разлога се могу издвојити као кључна за усвајање такве регулативе у ЕУ. Истовремено, ти разлози представљају и већ поменуте највеће разлике између америчког и европског приступа ГМ храни уопште. Ти разлози су снажно неповерење потрошача у ЕУ према ГМ храни и усвајање принципа предострожности европског законодавца, уз фокусирање не само на завршни производ, већ и на поступак у коме је он произведен.

Снажно неповерење потрошача у Европи према ГМ храни последица је општег неповерења према правној регулативи сигурности хране у ЕУ. Томе су допринели бројни скандали у овој области, међу којима је свакако најупечатљивија тзв. „болест лудих крава“ (*Bovine Spongiform Encephalopathy: BSE*) у Великој Британији. Европски потрошачи су тада били веома незадовољни закаснелом реакцијом европског законодавца да препозна опасност од *BSE*. Као резултат ових скандала и регулаторних пропуста, европски потрошачи постали су неповерљиви према свим новинама када је храна у питању и они не верују да су њихови национални и наднационални законодавци способни да обезбеде сигурност хране. Ово опште неповерење се, такође, односи и на ГМ храну: већина

18 *Ibid.*

Европљана не подржава ГМ храну, а то противљење је најизраженије у Француској, Италији, Грчкој, Данској, Аустрији и Луксембургу.¹⁹

Када је реч о другом разлогу усвајања строжије регулативе у ЕУ, европски законодавац се није одувек водио принципом фокусирања не само на завршни производ, већ и на поступак у коме је он произведен. Према старој регулативи, која је била део регулативе хране ЕУ из 1997. године, „ГМ храна је морала бити означена само ако је њен генетски модификован садржај могао бити откривен у финалном производу“.²⁰ Септембра 2003. године ЕУ је заменила стари сет прописа, оријентисан ка финалном производу, новом регулативом означавања ГМ хране која је усвојила приступ оријентисан и ка поступку производње хране. Основне прописе ЕУ о ГМ храни чине две уредбе: Уредба бр. 1829/2003 Европског парламента и Савета од 22. септембра 2003. о генетски модификованој храни и храни за животиње²¹ (у даљем тексту: Уредба о ГМ храни) и Уредба бр. 1830/2003 о следљивости и означавању генетски модификованих организама, те следљивости хране и хране за животиње произведене од генетски модификованих организама²² (у даљем тексту: Уредба о следљивости).

Циљеви нове регулативе су „заштита људског живота и здравља, здравља животиња и њиховог благостања, животне средине и интереса потрошача“, „обезбеђивање ефективног функционисања унутрашњег тржишта“, „прописивање одредаба о означавању ГМ хране“ и „оспособљавање потрошача да направи информисан избор и успостављање правичности у трансакцијама између трговаца и потрошача“.²³ Циљеви нису дати хијерархијски, с обзиром да ниједан од наведених циљева нема приоритет.

Уредба о ГМ храни садржи две врсте одредаба: одредбе којима је регулисан поступак одобравања и надзора ГМ хране (чл. 3–11) и одредбе којима је регулисано означавање ГМ хране (чл. 12–14). Уредбом о ГМ храни тако је уведен систем одобрења, праћен режимом обавезног

19 Eurobarometer 58.0: A report to the EC Directorate General for Research from the Project „Life Sciences in European Society“ (2002), доступно на адреси: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_177_en.pdf, 22.3.2014.

20 Emilie H. Liebovitch, „Food Safety Regulation in the European Union: Toward an Unavoidable Centralization of Regulatory Powers“, *Texas International Law Journal*, бр. 43/2007, стр. 429–432.

21 Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 on genetically modified food and feed.

22 Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 concerning the traceability and labeling of genetically modified organisms and the traceability of food and feed products produced from genetically modified organisms and amending Directive 2001/18/EC.

23 Види Преамбулу Уредбе о ГМ храни.

означавања ГМО хране, успостављајући најшири и најстрожи режим правног регулисања ГМ хране на свету.

Одредбе о одобравању и надзору примењују се на: ГМО за употребу као храна; храну која садржи ГМО или се од њих састоји; храну произведену од ГМО или која садржи састојке произведене из ГМО (чл. 3 ст. 1). Овако широк опсег примене указује на већ поменуто усвајање принципа предострожности, уз фокусирање не само на завршни производ, већ и на поступак производње. Наведена храна (храна која спада у домен примене одредаба о одобравању и надзору) не сме: имати неповољне последице на здравље људи, здравље животиња или на животну средину; потрошача доводити у заблуду; разликовати се од хране чијој замени је намењена у таквој мери да би њена уобичајена потрошња била нутритивно неповољна за потрошача (чл. 4 ст. 1). Уредба о ГМ храни, такође, прописује забрану стављања на тржиште ГМО за употребу као храна или храну која спада у домен примене одредаба о одобравању и надзору, осим ако нису обухваћени одобрењем издатим у складу са Уредбом о ГМ храни и ако су испуњени одговарајући услови за одобрење. Уредба о ГМ храни потом веома детаљно уређује поступак одобрења стављања у промет ГМ хране.²⁴

Други део Уредбе о ГМ храни садржи одредбе о означавању ГМ хране. Овај део Уредбе о ГМ храни примењује се на храну која се као таква доставља крајњем потрошачу или добављачима на велико у ЕУ која: садржи ГМО или се од њих састоји, или је произведена од ГМО или садржи од њих произведене састојке (чл. 12 ст. 1). Уредбом о ГМ храни прописани су и изузеци од обавезе означавања који се односе на храну која садржи супстанце које садрже ГМО или се од њих састоје или су од њих произведене, у односу који не прелази 0,9% за састојке хране појединачно или за храну која се састоји од једног састојка, под условом да је присутност случајна или технички неизбежна (чл. 12 ст. 2). Уредба о ГМ храни дели храну у три врсте: запакована храна са пописом састојака, запакована храна без пописа састојака и незапакована храна или храна која је запакована у веома малом паковању. За сваку врсту Уредба о ГМ храни детаљно уређује облик, место и садржај ознаке. Запакована храна са пописом састојака мора на попису састојака садржати речи „генетски модификован“ или „произведен од генетски модификованог (назив састојка)“. Када не постоји попис састојака, речи „генетски модификован“ или „произведен од генетски модификованог (назив организма)“ морају бити јасно наведени на ознаци. Ако се храна нуди потрошачу као незапакована храна или као храна која је запакована у веома малом паковању, информације о ГМО морају бити трајно и

24 Види Уредбу о ГМ храни, чл. 5–11.

видљиво истакнуте или на храни или одмах уз њу или на паковању, словима која су довољно велика да се лако уоче и читају (чл. 13 ст. 1). Осим захтева за означавањем на ознаци, такође, морају бити наведене све карактеристике или својства, која су наведена у одобрењу, у следећим случајевима: ако се храна разликује од сличне конвекционалне хране у погледу састава, хранљиве вредности или нутритивних учинака, намене коришћења хране, последица по здравље одређених делова популације; ако храна може узроковати етичке или верске дилеме (чл. 13 ст. 2).

Уредбом о следљивости усвојен је тзв. принцип следљивости производа који се састоје од ГМО, а један од циљева увођења овог принципа је и олакшавање тачног означавања (чл. 1). Следљивост подразумева способност праћења ГМО и производа произведених од ГМО у свим фазама њиховог стављања на тржиште кроз производни и дистрибуцијски ланац (чл. 3 ст. 3). Следљивост омогућава да ГМО и њихови производи буду праћени током целог производног ланца. Овај систем је заснован на преносу информација у којем учествују сви учесници у производњи и промету. У првој фази стављања на тржиште производа који се састоје од ГМО или их садрже, укључујући производе у расутом стању, субјекти²⁵ осигуравају да се у писаном облику субјекту који прима производ доставе следеће информације: да производ садржи ГМО или се од њих састоји; јединствена идентификацијска ознака додељена тим ГМО, у складу са одредбама Уредбе о следљивости. У свим даљим фазама стављања на тржиште таквог производа субјекти морају да осигурају да информација о ГМО буде достављена у писаном облику субјектима који примају производе (чл. 4А ст. 1–2).

Поред обавезе обавештавања субјеката који примају производе, Уредбом о следљивости прописано је и обавезно означавање производа који се састоје од ГМО или их садрже, при чему је, по узору на Уредбу о ГМ храни, поново направљена разлика између запакованих и незакованих производа. Запаковани производи који се састоје од ГМО или их садрже морају бити означени речима „Овај производ садржи ГМО“ или „Овај производ садржи генетски модификовани (назив организма)“. Незаковани производи понуђени крајњем потрошачу морају садржати речи „Овај производ садржи ГМО“ или „Овај производ садржи генетски модификовани (назив организма)“, и то на самом производу или непосредно уз изложени производ (чл. 4Б ст. 6). На овај начин примена принципа следљивости осигурава да ће и ознака на производу који је

25 Субјект је физичко или правно лице које производ ставља на тржиште или које прима производ који је стављен на тржиште у ЕУ, било од државе чланице или треће земље, у било којој фази производног и дистрибуцијског ланца, али не укључује крајњег потрошача (Уредба о следљивости, чл. 3 ст. 5).

намењен крајњим потрошачима бити веродостојна и смањује могућност манипулација у вези са присуством ГМО у храни.

ЕУ није једина која захтева означавање; многе друге земље чине то исто у неком облику. Канада и Аргентина (велики произвођачи ГМ хране) дозвољавају добровољно означавање, као и САД. Аустралија и Нови Зеланд захтевају да генетски модификован садржај који чини више од 1% укупне тежине производа буде обележен, истовремено прописујући изузетке за биљна уља, додатке (адитиве) храни и помоћна средства (као што су ензими коришћени у производњи сира). Јапан, такође, захтева обележавање, али тек ако генетски модификовани састојци прелазе 5% од укупне тежине производа. Јужна Кореја и Индонезија прописују границу од 3%.²⁶

Сложеност и домен примене тренутног законодавства ЕУ о означавању ГМ хране чине га најстрожим на свету. У правној литератури постоје схватања да је последица оваквог режима означавања, у комбинацији са стриктним поступком одобрења за увођење ГМ хране на тржиште ЕУ одржавање *de facto* мораторијума на увоз и узгајање ГМО хране.²⁷ Сматра се да произвођачи и продавци не желе да ризикују бојкот потрошача или казне због незначавања, тако да ГМ храна практично није доступна у ЕУ у већој мери.

IV Правно регулисање генетски модификоване хране у праву Републике Србије

Правни режим производње, стављања у промет и означавања ГМ хране у праву Републике Србије регулисан је Законом о безбедности хране²⁸ и Законом о генетички модификованим организмима.²⁹

ЗГМО су првенствено регулисани поступак за издавање одобрења за употребу у затвореним системима и за намерно увођење у животну средину ГМО и производа од ГМО, као и услови за употребу у затвореним системима и за намерно увођење у животну средину ГМО. Међутим, поред тога, овим законом је регулисано и питање стављања у промет

26 Agricultural Issues Center University of California and Department of Agricultural and Resource Economics University of California, Davis, International Approaches to Labeling Genetically Modified Foods, доступно на адреси: http://www.agmrc.org/media/cms/cartergruere_929BEB69BA4EE.pdf, 1.4.2014.

27 V. Federici, *нав. чланак*, стр. 545–546.

28 Закон о безбедности хране (*Службени гласник РС*, бр. 41/2009; даље у фуснотама и у тексту: ЗБХ).

29 Закон о генетички модификованим организмима (*Службени гласник РС*, бр. 41/2009; даље у фуснотама и у тексту: ЗГМО).

производа од ГМО. Тако је ЗГМО изричито прописано да ниједан модификован живи организам као ни производ од ГМО не може да се стави у промет, односно гаји у комерцијалне сврхе на територији Републике Србије (ЗГМО, чл. 2). При том, прописана су два изузетка. Генетички модификованим организмом не сматра се: пољопривредни производ биљног порекла који количински садржи до 0,9% примеса ГМО и примеса пореклом од ГМО, као ни семенски и репродуктивни материјал уколико количински садрже до 0,1% примеса ГМО и примеса пореклом од ГМО (ЗГМО, чл. 3).

Посебне одредбе којима је регулисана ГМ храна садржи и ЗБХ. Овим законом, најпре, је регулисан појам ГМ хране, и то на потпуно исти начин на који је тај појам дефинисан Уредбом о ГМ храни. ГМ храна је: ГМО који се користе као храна и храна за животиње; храна и храна за животиње која садржи или се састоји од ГМО; храна и храна за животиње произведена или која садржи састојке произведене од ГМО (ЗБХ, чл. 60 ст. 1). Потом је, имплементирајући у наше право релевантну одредбу Уредбе о ГМ храни, прописано да ГМ храна не сме да има штетан утицај на здравље људи, здравље животиња или животну средину; ствара заблуду код потрошача; се разликује од хране и хране за животиње, односно састојака хране и хране за животиње коју би по својој намени требало да замени, у мери која доводи у питање њену прехрамбену вредност (ЗБХ, чл. 60 ст. 2).

ЗБХ је, такође, регулисано и стављање у промет ГМ хране. Овим законом је одређено да министар надлежан за послове пољопривреде (у даљем тексту: министар) ближе прописује услове стављања у промет ГМ хране (ЗБХ чл. 60 ст. 3). Потом је предвиђено да је за прво стављање у промет ГМ хране потребна дозвола, коју издаје министар, а на основу претходно прибављеног мишљења Стручног савета за процену ризика у области безбедности хране, у складу са прописом који се односи на услове стављања у промет ГМ хране (ЗБХ чл. 61). ЗБХ је тако усвојен систем одобрења, по узору на Уредбу о ГМ храни (ЗГМО прописана је изричита забрана стављања у промет производа од ГМО).

ЗБХ је предвиђен и принцип следљивости, а по узору на Уредбу о следљивости. Тако је регулисано да је при стављању у промет ГМ хране, укључујући и количине у расутом стању, субјект у пословању таквом храном дужан да субјекту који прима ту храну, у писаном облику, достави податак да је храна коју прима ГМ храна, као и податке о јединственој идентификацијској ознаци, у складу са међународним стандардом (ЗБХ чл. 63 ст. 1).

Питање означавања ГМ хране у српском праву регулисано је само једном одредбом ЗБХ, оставивши тако отвореним бројна питања, која су, пре свега, у праву ЕУ веома детаљно регулисана. ЗБХ је тако прописано да ГМ храна која се ставља у промет мора на декларацији, поред општих захтева за означавање и декларисање, садржати и додатне податке о својим својствима, тј. о томе да је реч о ГМ храни (ЗБХ чл. 63 ст. 3). Додатно, прописано је да министар ближе прописује услове за означавање ГМ хране (ЗБХ чл. 63 ст. 4).

Према томе, постојећа позитивноправна регулатива ГМ хране не посвећује довољну пажњу питању означавања ГМ хране. Пре свега, законска регулатива би требало да буде допуњена одредбама које би детаљно регулисале питања облика, места и садржаја ознаке о постојању ГМО у храни, а по узору на решења усвојена у праву ЕУ. Поред тога, узимајући у обзир колико је за сваког потрошача значајно питање какву храну уноси у свој организам, у овој области би требало тежити правном режиму који би по потрошаче био најповољнији. Зато је пожељно усвајање режима свеобухватног означавања, тј. таквог режима који би од произвођача захтевао и тзв. позитивно и тзв. негативно означавање. Другим речима, сва храна би требало да садржи ознаку о томе да ли садржи ГМО или не. Такав режим свеобухватног означавања би у потпуности омогућио остваривање двају основних права потрошача – права на избор и право обавештеност.

Dragan VUJISIĆ, PhD

Associate Professor at the Faculty of Law, University of Kragujevac

Borko MIHAJLOVIĆ

Junior Faculty Member at the Faculty of Law, University of Kragujevac

GENETICALLY MODIFIED FOOD – THE RIGHTS OF CONSUMERS TO CHOICE AND INFORMATION

Summary

To the problem of labeling of genetically modified food in Serbian law is dedicated just one provision of Law on Food Safety, leaving a gap with a plenty of unresolved issues, which are regulated, first of all, in EU Law in a very detailed manner. U.S. Law pays particular attention to this problem as

well, adopting, however, completely different approach of labeling of genetically modified food from the EU legislator. The authors in this paper consider said differences between EU Law and U.S. Law, and they speak as well about current legal regulation of genetically modified food in Serbia, and propose adopting of some new rules, that would be in accordance with striving of Serbia to become a member of EU and World Trade Organization.

Key words: *consumer, genetically modified food, labeling, choice, information.*